

*Нікуліна Г.Л., Багмут В.В.
Харків, Україна*

АНАЛІЗ РІВНЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ ТА ЛІКАРІВ-СПЕЦІАЛІСТІВ ГІГІЄНИЧНОГО ПРОФІЛЮ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ НА БАЗІ ХМАПО

Плідне виконання своїх професійних обов'язків людиною у сучасних умовах неможливе без її здатності об'єднати навколо себе людей для досягнення поставленої мети і створити сприятливі умови для подальшого її розвитку. Тобто, в сучасних умовах розбудови і оновлення всіх сфер суспільного життя країн, що активно розвиваються, особливо актуально стає проблема лідерства. Саме тому інтерес вітчизняних та зарубіжних вчених до різноманітних аспектів лідерства зростає [1-6].

Постійне реформування системи охорони здоров'я України та його профілактичної ланки призвело на сьогодні до принципових структурних змін, у зв'язку з якими для лікарів гігієнічного профілю розширюються межі професійної діяльності за рахунок того, що частина вузькопрофільних спеціалістів перейшла до інших міністерств і відомств, покладається підвищене навантаження, як професійне, так і психоемоційне, оскільки лікарі-гігієністи традиційно при виконанні своїх функціональних обов'язків повинні спілкуватися з адміністративними і профспілковими органами, іноді – з органами правопорядку і безпеки. Особливо це стосується тих моментів, коли вони працюють з розділу гігієни праці, тобто стоять на захисті здоров'я працюючих і повинні забезпечувати профілактику розвитку професійних захворювань, гігієнічні аспекти охорони праці, розробляти заходи зі зменшення і, якщо це можливо, усунення негативного впливу виробничих факторів на здоров'я працездатного населення. Все це потребує від фахівців-гігієністів не тільки високих професійних знань і вмінь, а й наявності лідерських якостей, які є обов'язковою складовою частиною їх особистості.

У зв'язку з цим на базі кафедри гігієни праці та професійної патології Харківської медичної академії післядипломної освіти (ХМАПО) були проведені дослідження щодо вивчення рівня лідерських якостей у лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів гігієнічного профілю в системі післядипломної освіти, що проходили навчання з дисципліни «Гігієна

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

праці», яка є обов'язковою до опанування лікарями всіх гігієнічних спеціальностей.

Отже, метою роботи було вивчення рівня лідерських якостей у лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів гігієнічного профілю в системі післядипломної освіти.

Аналіз лідерських якостей у лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів гігієнічного профілю оцінювався за тестам «Визначення лідерського потенціалу», «Впевненість у собі», «Самооцінка» [7-9].

Постановка досліджень передбачала, в першу чергу, підбір контингенту для тестування. З цією метою було визначено 2 групи слухачів, які проходили навчання на циклах інтернатури та спеціалізації, а саме: лікарі-інтерни - випускники вищих навчальних медичних закладів, які в 2014-2015 та 2015-16 навчальних роках отримали вищу медичну освіту за фахом “Загальна гігієна” і по закінченні курсу інтернатури здобувають право на самостійну професійну діяльність (9 осіб) та лікарі-спеціалісти - лікарі, що змінюють свій фах у рамках гігієнічного профілю та мають певний стаж роботи з гігієнічних спеціальностей (21 особа).

Анкети для тестування були адаптовані для використання в системі післядипломної освіти. Перед анкетуванням проводилося роз'яснення його цілей, змісту, способу реалізації результатів у рамках учбового процесу в системі післядипломного навчання, а також отримувалася особиста згода учасників дослідження на обробку персональних даних за встановленою формою. Результати анкетування обговорювалися і аналізувалися разом з учасниками дослідження за їх власним бажанням.

Перед тестуванням учасникам було запропоновано визначити, чи є необхідними лідерські якості і який тип лідерства найбільш притаманний діяльності санітарного лікаря. Результати опитування наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 Результати опитування щодо типу лідерства

Тип лідерства		Контингент респондентів	
		лікарі-інтерни	лікарі-спеціалісти
необхідність лідерських якостей для санітарного лікаря	обов'язкова	77,8%	100 %
	бажана	22,2 %	0 %
	не обов'язкова	0 %	0 %

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

за змістом діяльності	натхненник	44,4 %	4,8 %
	виконавець	66,6 %	95,2 %
за характером діяльності	універсальний	22,2 %	0 %
	ситуаційний	77,8%	100 %
за напрямом діяльності	діловий	66,6 %	100 %
	емоціональний	44,4 %	0 %
за ціннісно-емоційними показниками	позитивний	100 %	100 %
	негативний	0 %	0 %
за формальними показниками	формальний	44,4 %	100 %
	неформальний	66,6 %	0 %

Як видно із таблиці 1, всі респонденти вважають за необхідне (100 лікарів-спеціалістів та 77,8% лікарів-інтернів) або бажане (22,2 % лікарів-інтернів) наявність лідерських якостей у себе та своїх колег. Такий високий відсоток лікарів-спеціалістів пояснюють власним професійним досвідом роботи в структурах СЕС, а лікарів-інтернів - на базах проходження заочних циклів та досвідом стажованих колег. Більшість опитуваних вважає, що лікар-гігієніст як лідер повинен бути гарним виконавцем за змістом діяльності, ситуаційним лідером за її характером, діловим за напрямом діяльності.

Що стосується лідерства за формальними показниками, то всі лікарів-спеціалістів вважають, що санітарний лікар повинен бути формальним лідером, в той час як думки молодих фахівців (лікарів-інтернів) розділилися пів-напів. Одні вважають, що нестандартний, креативний, творчий підхід до вирішення професійних проблем буде сприяти не тільки підвищенню рівня професійної діяльності, а й покращенню мікроклімату в корективі. Інші – що робота з документацією, адміністрацією промислових підприємств, різними органами, висока власна відповідальність за результат професійної діяльності, бюрократичні перепони потребують тільки формального лідерства.

Щодо ціннісно-емоційних показників, то всі опитувані одноставно вважають, що лідер повинен бути позитивним.

Таким чином, лідерство повинне мати місце в професійній діяльності санітарного лікаря і бути обов'язково позитивним.

Визначення лідерського потенціалу проводилося одноразово, на початку дослідження за допомогою відповідного тесту [7]. Отримані результати наведені у таблиці 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

Таблиця 2 Результати тесту «Визначення лідерського потенціалу»

вираженість лідерського потенціалу		контингент респондентів	
		лікарі-інтерни	лікарі-спеціалісти
слабка		11,1%	9,6 %
середня		66,7 %	57,6 %
сильна		11,1%	18,4 %
схильність до диктату		11,1%	14,4 %
задоволеність своїм потенціалом	задоволений	88,9 %	90,4 %
	не задоволений	11,1%	9,6 %

Як видно з таблиці 2, більшість проанкетованих задоволена своїм лідерським потенціалом. При цьому ті, хто виявив схильність до диктату вважають, що це не є недоліком, а є особливістю характеру, який може бути скоректований, якщо ставитися до цього усвідомлено. Що стосується тих, у кого виявився слабкий лідерський потенціал, то вини цим не задоволені, але також вважають це особливістю характеру, який принципово не впливає на їх професійні якості і може бути підвищений за допомогою таких заходів, як підвищення своєї професійної майстерності та психологічного тренування.

Очевидно, що лідер – це людина, яка, перш за все, впевнена у собі та має адекватну самооцінку. Для виявлення цих якостей проводився тест «Впевненість у собі» за (В.Г. Ромеком) [8] на початку проведення циклу «Гігієна праці» для лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів та по його закінченні. При цьому враховувалися об'єктивні дані (результати тестування) та суб'єктивна самооцінка респондентів. Результати дослідження наведені в таблиці 3.

Як бачимо з таблиці 3, за результатами тестування лікарів-інтерни в основному виявили середні рівні показників, в той час як суб'єктивна оцінка їх була явно заниженою. Це пояснюється відсутністю професійного досвіду, браком знань та навичок для роботи, відсутністю досвіду спілкування з адміністративними органами і представниками влади. При цьому молоді фахівці мають досить високий потенціал з ухвалення рішень в складних ситуаціях, контролю власних дій і їх результатів (впевненість у собі), мають достатню емоційну готовність (соціальну сміливість) для вирішення складних виробничих завдань, можуть бути ініціативними і підприємливими в соціальних взаємодіях, здатні запропонувати власні

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

заходи рішення проблемної ситуації, зацікавлені в результативності взаємодії з людьми (ініціатива в соціальних контактах).

Таблиця 3. Результати тесту «Впевненість у собі»

Показники	Результати досліджень	оцінка показника, % опитаних	Контингент респондентів			
			лікарі-інтерни		лікарі-спеціалісти	
			початок циклу	кінець циклу	початок циклу	кінець циклу
Впевненість у собі	Результати дослідження	висока	11,1	22,2	14,4	19,2
		середня	66,7	66,7	57,6	57,6
		низька	22,2	11,1	28,0	32,2
	Суб'єктивна самооцінка	висока	11,1	33,4	14,4	19,2
		середня	44,4	44,4	42,4	62,4
		низька	44,5	22,2	43,2	18,4
Соціальна Сміливість	Результати дослідження	висока	33,4	33,4	14,4	19,2
		середня	55,5	55,5	57,6	66,4
		низька	11,1	11,1	28,0	14,4
	Суб'єктивна самооцінка	висока	44,4	33,4	14,4	19,2
		середня	44,5	66,6	28,0	62,4
		низька	11,1	0	57,6	18,4
Ініціатива в соціальних контактах	Результати дослідження	висока	11,1	11,1	14,4	14,4
		середня	66,7	66,7	57,6	57,6
		низька	22,2	11,1	28,0	28,0
	Суб'єктивна самооцінка	висока	33,4	0	14,4	32,2
		середня	55,5	77,8	42,4	57,6
		низька	11,1	11,1	43,2	19,2

По закінченні циклу об'єктивна оцінка за показниками, що досліджувалися, залишилася в основному на початковому рівні, оскільки короткий термін проведення навчання не дозволив респондентам плідно

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

попрацювати над своєю особистістю, а рівень суб'єктивної оцінки, який суттєво виріс, свідчить про підвищення професійного рівня лікарів-інтернів.

Аналогічні результати отримані і у лікарів-спеціалістів, які вже мають досвід роботи та змінюють свою спеціальність в рамках гігієнічного профілю. Більш високий відсоток низьких оцінок вони пояснюють наявністю досвіду роботи з органами влади, правопорядку і адміністраціями, а також більш критичним ставленням до свого професійного рівня в новій спеціальності. Значне підвищення впевненості в собі і соціальної сміливості вони пояснюють отриманням нових професійних знань і вмінь, опрацюванням в період навчання значної кількості законодавчо-нормативної бази, яка є аргументом при спілкуванні з адміністративно-правовими органами.

Таким чином, підвищення професійного підвищує рівень впевненості в собі, емоційної готовності та виявлення ініціативи при розв'язанні питань, що виникають у санітарних лікарів під час вирішення їх професійних завдань.

Що стосується визначення рівня самооцінки, то він досліджувався за допомогою відповідного тесту [9] на початку проведення циклу «Гігієна праці» для лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів, та по його закінченні. Результати тестування наведені у таблиці 4.

Таблиця 4. Результати тесту «Самооцінка»

рівень самооцінки, % опитаних	контингент респондентів			
	лікарі-інтерни		лікарі-спеціалісти	
	початок циклу	кінець циклу	початок циклу	кінець циклу
неадекватно низький	0	0	0	0
низький	11,1	22,2	28,8	14,4
нижче середнього	11,1	11,1	32,8	13,6
середній	44,4	44,4	19,2	14,4
вище середнього	11,2	11,1	14,4	28,8
високий	22,2	22,2	4,8	28,8
неадекватно високий	0	0	0	0

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

Як видно з таблиці 4, на початку дослідження у лікарів-спеціалістів виявився досить низький рівень самооцінки, в той час як самооцінка лікарів-інтернів була на середньому рівні. Наприкінці – навпаки, у лікарів-спеціалістів рівень самооцінки підвищився, в той час, як у лікарів-інтернів майже зберігся на колишньому рівні. Це пояснюється тим, що підвищився рівень професійної впевненості, що й призвело до підвищення рівня власної самооцінки. Такі результати повністю узгоджуються з такими, що були отримані при оцінці впевненості у собі.

Цікаво, що низький рівень самооцінки виявився за рахунок тих питань, що характеризували міжособові стосунки, спілкування (I група тестових питань) та переживання, відчуття (IV група тестових питань).

Таким чином, професійна майстерність значно впливає на самооцінку людини, що отримує післядипломну освіту, а підвищення професійного рівня призводить до позитивного впливу на рівень самооцінки.

Висновки. При формуванні готовності до професійної діяльності лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів гігієнічного профілю в умовах післядипломної практики є необхідними наявність лідерських якостей, висока самооцінка та впевненість у собі. За результатами досліджень виявлено, що лікар-гігієніст як лідер повинен бути гарним виконавцем за змістом діяльності, ситуаційним лідером за її характером, діловим за напрямом діяльності, позитивним за ціннісно-емоційними показниками. При цьому на рівень професійної готовності впливає особиста самооцінка та впевненість у собі, які суттєво підвищуються при набутті професійних знань і вмінь, що отримуються на циклах інтернатури і спеціалізації.

Список літератури: 1. *Романовский А. Г.* Педагогика успеха: учебник / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. - Харьков: НТУ «ХПИ», 2012. — 372 с. 2. *Romanovskiy O. G.* Psychology of a leader's managerial activity : text of the lectures for students of higher education establishments / O. G. Romanovskiy, L. M. Gren', A. Ye. Knysh ; Nat. techn. univ. «Kharkiv politechnic inst.». — Kharkiv : Pidruchnik NTU «KhPI», 2015. — 131 p. 3. *Романовский А. Г.* Педагогика успеха как интегральный личностно-ориентированный подход к формированию успешности личности / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Тovaжнянський, О. Г. Романовський. – Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – Вип. 42 (46) : матер. міжнар. наук.-практ. конф. : «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників», 14-

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

15 травня 2015 р. – С. 45-56. 4. *Тихонов А.* Ступени лидерского роста // Вестник НЛП, 2016. [Електронний документ]. – Режим доступу: http://www.vestniknlp.ru/stupeni_liderskogo_rosta/ 5. *Бендас Т. В.* Психология лидерства. / Бендас Т. В. - СПб.: Питер, 2009. - 448 с. 6. *Максвелл Джон.* 21 неопровержимый закон лидерства / Максвелл Джон – Минск: ПОПУРРИ, 2005. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.klex.ru/1gt> 7. *Фетискин Н.П.* Социально-психологическая диагностика личности и малых групп / Н.П.Фетискин, В.В.Козлов, Г.М.Мануйлов - М.: Изд-во института психотерапии, 2002. - 379 с. 8. *Райгородский Д.Я.* Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Райгородский Д.Я. – Самара, Издательский: Дом "БАХРАХ-М", 2001. - 664 с. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/771342/> 9. Лучшие психологические тесты / Перевод с англ. Е.А. Дружининой. – Харьков, 1994. – 320 с.

Bibliography (transliterated): 1. *Romanovsky`j A. G.* Pedagogy`ka uspeha: uchebny`k / A. G. Romanovsky`j, V. E. My`xajly`chenko, L. N. Gren`. - Xar`kov: NTU «ХРУ», 2012. — 372 s. 2. *Romanovskiy O. G.* Psychology of a leader's managerial activity : text of the lectures for students of higher education establishments / O. G. Romanovskiy, L. M. Gren', A. Ye. Knysh ; Nat. techn. univ. «Kharkiv politechnic inst.». — Kharkiv : Pidruchnik NTU «KhPI», 2015. — 131 p. 3. *Romanovsky`j A. G.* Pedagogy`ka uspeha kak y`ntegral`nyj ly`chnostno-ory`entyrovannyj podxod k formy`rovany`yu uspeshnosti` ly`chnosti` / A. G. Romanovsky`j, V. E. My`xajly`chenko, L. N. Gren` // Problemy` ta perspektyvy` formuvannya nacional`noyi gumanitarno-technichnoyi elity` : zb. nauk. pr. / red. L. L. Tovazhnyans`ky`j, O. G. Romanovs`ky`j. – Xarkiv : NTU «ХПИ», 2015. – Vy`p. 42 (46) : mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. : «Ideyi akademika Ivana Zyazyuna u pracyax jogo uchniv i soratny`kiv», 14-15 travnya 2015 r. – S. 45-56. 4. *Ty`xonov A.* Stupeny` ly`derskogo rosta // Vestny`k NLP, 2016. [Elektronny`j dokument]. – Rezhym`m dostupu: [http://www.vestniknlp.ru/stupeni\\_liderskogo\\_rosta/](http://www.vestniknlp.ru/stupeni_liderskogo_rosta/) 5. *Bendas T. V.* Psy`xology`ya ly`derstva. / Bendas T. V. - SPb.: Py`ter, 2009. - 448 s. 6. *Maksvell Dzhon.* 21 neoproverzhymyj zakon ly`derstva / Maksvell Dzhon – My`nsk: POPURRY`, 2005. [Elektronny`j dokument]. – Rezhym`m dostupu: <http://www.klex.ru/1gt> 7. *Fety`skyn` N.P.* Socy`al`no-psy`xology`cheskaya dy`agnosty`ka ly`chnosti` y` malyx` grupp / N.P.Fety`skyn`, V.V.Kozlov, G.M.Manujlov - M.: Y`zd-vo y`nstytuta psy`xoterapy`y`, 2002. - 379 s. 8. *Rajgorodskiy` D.Ya.* Prakty`cheskaya psy`xody`agnosty`ka. Metody`ky` y` testy` / Rajgorodskiy` D.Ya. – Samara, Y`zdatel`skiy`j: Dom "BAXRAX-M", 2001. - 664 s. [Elektronny`j dokument]. – Rezhym`m dostupu:

ОРГАНІЗАЦІЙНІ, ПРОФЕСІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНІ РОЛІ У ДІЯЛЬНОСТІ
СУЧАСНОГО ЛІДЕРА

<http://www.twirpx.com/file/771342/> 9. Luchshy`e psy`xology`chesky`e testi /
Perevod s angl. E.A. Druzhny`ny`noj. – Хар`kov, 1994. – 320 s.

Нікуліна Г.Л., Багмут В.В.

АНАЛІЗ РІВНЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ
ТА ЛІКАРІВ-СПЕЦІАЛІСТІВ ГІГІЄНИЧНОГО ПРОФІЛЮ В СИСТЕМІ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ НА БАЗІ ХМАПО

Стаття містить аналіз досліджень, проведених на базі Харківської медичної академії післядипломної освіти щодо лідерських якостей у лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів гігієнічного профілю.

Ключові слова: лідерство, лікар, впевненість у собі, самооцінка

Nikulina G., Bagmut V.

ANALYSIS OF LEADERSHIP SKILLS LEVEL IN DOCTORS-
INTERNS AND DOCTORS-SPECIALISTS OF HYGIENIC SPECIALTY IN
THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION ON THE BASE OF
KHARKIV MEDICAL ACADEMY OF POSTGRADUATE EDUCATION

The article contains the analysis of studies, carried out on the base of Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education, on leadership skills in doctors-interns and doctors-specialists of hygienic specialty

Keywords: leadership, a doctor, self-reliance, self-appraisal.

Никулина Г.Л., Багмут В.В.

АНАЛИЗ УРОВНЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У ВРАЧЕЙ-
ИНТЕРНОВ И ВРАЧЕЙ-СПЕЦИАЛИСТОВ ГИГИЕНИЧЕСКОГО
ПРОФИЛЯ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА
БАЗЕ ХМАПО

Статья содержит анализ исследований, проведенных на базе Харьковской медицинской академии последипломного образования, касающихся лидерских качеств у врачей-интернов и врачей-специалистов гигиенического профиля.

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.09.2016

УДК 159.01

*Рубан О.В.
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Проблему життєвих цінностей студентів у процесі навчання, можна вважати досить актуальною в наш час. Це пов'язано з тим, що кожен з нас за своєю природою унікальний, кожен з нас набував соціальний досвід в різних сім'ях, та середовищі, де знову ж таки існують свої «правила», цінності і закони. Особистісна система цінностей студентів відрізняється від їх життєвих цілей, як правило ці цілі орієнтовані на їх уявлення про те, що цінується в сучасному суспільстві найбільше. При роботі зі студентами слід спиратися перш за все на соціально-групові цінності, так як більшу частину свого часу студент проводить саме у взаємодіях з іншими людьми. Можна сказати, що кожна людина обмінюється з іншими певною інформацією, досвідом. Певні категорії цінностей, виробляє сучасне соціальне середовище. До цих категорій можна віднести: матеріальні цінності, мотиваційно-потребову сфери, можливість самореалізації і т.д. Саме ці категорії цінностей складають для студента істотний характер. Проблема ціннісних орієнтацій особистості все більше привертає до себе увагу вчених, це пов'язано з тим, що система особистісних і суспільних цінностей людини відображає його потреби і установки, які можуть впливати на формування життєвих цілей та способів їх досягнення, а також побудова власної професійної моделі діяльності в соціумі.

Аналіз останніх праць та публікацій. Даний психологічний феномен вивчався, як у вітчизняній, так і в зарубіжній психологічній науці. Значний внесок у дослідження ціннісних орієнтацій внесли: А.Ф. Шишкін, К.А. Шварцман (вважали, що діалектичний погляд є джерелом вироблення загальнолюдських моральних орієнтирів. Постановка проблеми моральних цінностей в період глобалізації) Бриткова А. Ю (особливості формування